

„ТЕМНОТАТА” И „ДРУГОСТТА” КАТО ФУНКЦИОНИРАЩИ ФОЛКЛОРНИ МОДЕЛИ В САМОКОВСКИЯ РЕГИОН

Снежана Йовева

Студентски семинар по практическа етнология и фолклористика

„Проф. д-р Иван Шишманов”

Настоящата работа представя един опит за намиране на онова митологично пространство, където се осъществява пресичането на „Темнотата” и „Другостта” като се има предвид семантичката им зареденост в контекста:

– „Темнота” – пространството на караконджули, вампири, навяци, чудни и чужди в контакт с човека;

– „Другост” – социалният модел за живеене; „другият” наш свят; новите „темни” сили в сегашното;

Или: Колкото „Темнотата” е „темна” за „Другостта”, толкова „Другостта” е „друга” за „Темнотата”.

Разсъжденията са направени на базата на теренни записи, направени в с. Широки дол, общ. Самоков, обл. Софийска от автора на тезисите в периода м. декември 1994 – м. май 1995 г. ¹

Въпросът е да се разбере начинът, по който се конструират и конституират световите на „Темнотата” (по-нататък – Т) и „Другостта” (по-нататък – Д), а след това да се съизмерят, за да се визирира общуването им:

– явяването на Т. в съзнанието на сегашния „друг” човек като проблем, като нещо съществуващо в митологичното време ²;

– размиването на границата между Т и Д, в резултат на което Т се „осветлява” за Д и така „другият” е усвоен от „темната” сила. ³;

Сакралният момент на смесване на пластове от пространствата в една митологична плоскост; издигането им във времева неизмеримост:

– човекът, който влиза в контакт с „темна” сила, губи ориентация за време и място, за болка и радост (такива, каквито са установени в неговия свят);

– влиянието на външните фактори ⁴;

– приземяването на човека в дома му (боледуване, баене, лекуване);

Мълчанието на обектите, които са влизали в пространството на Т (необходимост, оръжие, спасение):

– в територията на Д „друг” е този, който е бил в Т – той е „болнав”, „луд”, „темна сенка” на собственото си Аз;

– мълчанието от страна на Т (примамка, оръжие, тип поведение);

Говоренето на „темните” сили – те изпадат в състояние на непонятност и пределна комуникативна неразвитост. За човека техните звуци се изразяват чрез звукоподражателните думи „фиу-фиу!”, „у-у-у!”, „ш-ш-ш!”, „хъ-хъ-хъ-хъ!” и др. В други варианти усвояват гласове на починали хора и така „манипулират” „събеседника си”.

Проблемът би могъл да се изобрази графично, а именно:

– „новосъздадения” надвременен фолклорен модел е равнина;

– Т и Д са два успоредни, но разнопосочни лъча;

– измерват се с различни величини – Д с време, Т – с безвреме;

В равнината се разминават „другите неизвестности” с „известните другости” и в сакралния момент се пресичат. Това е мигът на установяване на контакт между човека и „темната” сила – контакт между два разнородни и разнопосочни модела на съществуване.

Типът разказване и пластиката на разказвача спомагат за по-ясното идентифициране на фолклорния модел:

- разказване „от само себе си“;
- разказът като плод на импулс, емоция;
- слушателите създават една изкуствена манипулация върху разказвача, защото му вярват;
- избранничеството на разказвача;
- уникалност на разказа - всеки е с почерка на автора си;

В сегашния „друг“ свят новите „темни“ сили успешно намират пластове на изява:

- разлики между някогашната „темна“ сила и сегашните нови феномени - НЛО, полтъргаисти и др.;
- общото между тях (необясними, създаващи мистериозност, плашещи);

Двете противопоставяни плоскости намират пространства, където контактуват, макар това да предизвиква конфликти между тях. „Темнотата“ няма смъртност, защото е безвременна. А „Другостта“ има прераждания и във всеки свой живот пътува с новите „темни“ сили. Така пътуването на двете плоскости в една митологична равнина се превръща в един безспилен кръговрат.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Бояджиева, Ст. Гледища за разказите и разказването. В: сп. Български фолклор, 1994 г., кн. 5.

Йовева, Сн., М. Стоева-Груева, М. Живите въглени във фолклора. С., 1995.

Лотман, Ю. – Поетика. Типология на културата. С., 1990.

Рангочев, К. Пространство и време в българския юнашки епос. В: сп. Български фолклор, 1991 г., кн. 1.

Тодоров, Цв. Поетика на прозата. С., 1985.

Фотев, Г. Другият етнос. С., 1994.

Вен-Амос, D. Zur einer Definition der Folklore im Kontext. Jahrbuch für Volklieforschung, 26, 1981.

БЕЛЕЖКИ

1. Йовева, Сн., М. Стоева-Груева. Живите въглени във фолклора. С., 1995. Раздел „Караконджули, самодиви, навяци... – „темни“ сили“, 53-72.

2. От термина „сегашен „друг“ човек“ под „друг“ се има предвид някаква чуждост по отношение на „темните“ сили. Сегашният „друг“ човек е много по-различен от предишния „друг“, който е вярвал в чудатите сили и е живеел с тях.

3. Т „се осветлява“ за Д, защото човекът вече е преминал в чуждото пространство и се превръща в част от него. Той е равноправен член на Т.

4. Външните фактори са небето, звездите, луната, вятърът, мъглата, дъждът, върбите и др. под., които имат символно митологично значение.